

Алла ЗАГОРОДНЯ, д-р пед. наук, професор,
головний науковий співробітник відділу історії та філософії освіти
e-mail: z_alla@i.ua ORCID: 0000-0003-2418-1670
Інститут педагогіки НАПН України, м. Київ, Україна

ФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ТА ГРОМАДЯНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ ЗВО

Ключові слова: українська національна та громадська ідентичність, освітній процес, патріотична свідомість, державна мова, українська національна культура, заклади вищої освіти (ЗВО), національні звичаї та традиції.

Одним із першочергових завдань пріоритетного напрямку «Утвердження української національної та громадянської ідентичності» Стратегії визначено «формування та утвердження в суспільстві патріотичної свідомості, поваги до державних символів, суспільно-державних (національних) цінностей України, розуміння їх важливості для становлення держави, державної мови. Існування та розвиток України, як зазначено у Стратегії утвердження української національної та громадянської ідентичності, неможливе без загального усвідомлення громадянами своєї національної та громадянської ідентичності. Утвердження української національної та громадянської ідентичності громадян є одним із основних елементів формування здатності держави протистояти внутрішнім і зовнішнім безпековим загрозам, а отже, набуває особливого значення для сфери національної безпеки і оборони» [4].

Мета: розкрити конкретні дослідження та надбання української національної культури, засоби народної педагогіки ученими-попередниками, ученими-сучасниками і показати на важливості національної та громадянської ідентичності в освітньому процесі закладів вищої освіти (ЗВО), як формування у молодого покоління високої патріотичної свідомості, почуття вірності, любові до Батьківщини.

Формування української національної та громадянської ідентичності в освітньому процесі ЗВО великою мірою залежить від учених-попередників, які у

контексті нашого дослідження набувають нового «бачення» праці Г. Ващенка, І. Огієнка, С. Русової, В. Сухомлинського, К. Ушинського та ін., в яких корифеї вітчизняної педагогіки, задовго до подій сьогодення, закликали не нехтувати вихованням дітей та молоді, систематично працювати над формуванням у них системи національних цінностей, виховувати повагу до рідної держави, мови, максимально використовуючи для цього надбання української національної культури, засоби народної педагогіки тощо. «У зв'язку з кардинальними глобалізаційними процесами стає все більш відчутною небезпека втрати людиною своїх глибинних архетипних першооснов, ментальних основ, на яких ґрунтуються національні традиції» [1, с. 624]. «...Д. Чижевський вважав кожную людину, з її індивідуальною своєрідністю, однаково цінним і важливим елементом «морального всесвіту». Учений «наголошував на «величезній етичній цінності» особистості та закликав визнавати за кожною людиною право на «власний індивідуальний етичний шлях. І цей власний етичний шлях повинен мати на меті таку ціль, що є загальнолюдською» [5, с. 10; 1, с. 625]. Наукові праці сучасників І. Бега, Л. Березівської, А. Богуш, Н. Дічек, І. Зязюна, В. Кременя, О. Лісовець, О. Міхна, Л. Савченко, М. Стельмаховича, Б. Ступарика, О. Сухомлинської та ін. продовжують пропагувати вагомість національно-патріотичного виховання особистості, розкриваючи різні аспекти цієї проблеми. Професійна підготовка майбутніх вчителів ґрунтовно досліджена А. Богуш, Г. Борин, Н. Гавриш, І. Дичківською, К. Крутій, Н. Лисенко, О. Попович, Л. Сущенко, А. Чаговець та ін.

З огляду на означену проблему науковець О. Лісовець, закликає до здійснення системних заходів, які «спрямовані на посилення національно-патріотичного виховання дітей та молоді – формування нового українця, який діятиме на основі національних та європейських цінностей: повага до національних символів (герба, прапора, гімну); участь у громадсько-політичному житті країни; повага до прав людини; толерантне ставлення до цінностей і переконань представників іншої культури, а також до регіональних та національно-мовних особливостей; рівність всіх перед законом; готовність захищати суверенітет і територіальну цілісність України» [2, с. 8]. Авторка представляє ґрунтовне трактування національно-патріотичного виховання дітей та молоді як «комплексної системної і цілеспрямованої діяльності

органів державної влади та місцевого самоврядування, громадських об'єднань та благодійних організацій, сім'ї, закладів освіти, інших інститутів щодо формування у молодого покоління високої патріотичної свідомості, почуття вірності, любові до Батьківщини, турботи про благо свого народу, готовності до виконання громадянського і конституційного обов'язку із захисту національних інтересів, цілісності, незалежності України, сприяння становленню її як правової, демократичної, соціальної держави» [2, с. 9]. Метою національно-патріотичного виховання О. Лісовець визначає «становлення самодостатнього громадянина-патріота України, гуманіста і демократа, готового до виконання громадянських і конституційних обов'язків, до успадкування духовних і культурних надбань українського народу, досягнення високої культури взаємин. Воно сприяє єднанню українського народу, зміцненню соціально-економічних, духовних, культурних основ розвитку українського суспільства і держави [2, с. 9]. А отже, «освіта, в свою чергу, базуючись на національній ідеї, має сформувати у молоді такі національні інтереси та риси, які б могли відповідати потребам суспільства» [6, с. 989].

Таким чином, необхідно зазначити, що патріотизм є одне з найбільш глибоких почуттів, вагома, стійка характеристика особистості, що виражається у її нормах поведінки, світосприйнятті, моральних цінностях та ідеалах і пов'язана з вихованням почуття обов'язку, відповідальності, толерантності, поваги до свого народу, історичної пам'яті, рідної мови, родини, національних звичаїв та традицій, готовності стати на захист інтересів Вітчизни. Переконані, що національно-патріотичне виховання майбутніх вчителів та підготовка їх до національно-патріотичного виховання учнів повинні здійснюватися у процесі усього періоду навчання у закладі вищої освіти. Зміст національно-патріотичного виховання майбутніх учителів необхідно розглядати у кількох аспектах: вирішення завдань та напрямів національно-патріотичного виховання; реалізація професійних функцій у процесі національно-патріотичного виховання; засвоєння видів діяльності, що сприяють національно-патріотичному вихованню учнів; посилення національно-патріотичного спрямування усіх видів діяльності здобувачів у закладах вищої освіти (освітній процес, виховна робота, педагогічна практика, позааудиторна професійно спрямована діяльність, науково-дослідна та громадська діяльність). Зазначимо, що у

Професійному стандарті однією із загальних компетентностей, яку слід сформувати у майбутніх фахівців освіти у процесі фахової підготовки, визначено культурну, що означає «здатність виявляти повагу та цінувати українську національну культуру, поважати багатоманітність і мультикультурність у суспільстві; здатність до вираження національної культурної ідентичності, творчого самовираження» [3].

Перспективи подальших досліджень. Отже, доцільним буде рекомендувати у зміст освітніх програм підготовки здобувачів першого (бакалаврського) та другого (магістерського) рівнів вищої освіти ввести освітню компоненту «Національно-патріотичне виховання майбутніх вихователів закладів освіти», метою якої є національно-патріотична вихованість, сформованість національних ціннісних орієнтацій та готовності майбутніх вихователів до реалізації завдань національно-патріотичного виховання дітей в умовах закладів освіти.

Конфлікт інтересів. Нині багатовекторними є напрямки саме означеної нами проблеми дослідження, яка має лягти в основу інтересів не лише на рівні ЗВО, але й осісти та бути основою у підручниках навчально-виховного процесу середніх закладів і спрямованим дороговказом на державному та законодавчому рівні України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Загородня, А. (2024). Роль соціально-антропологічного чинника у процесі актуалізації питання національної самоідентифікації та самосвідомості народу в творчій спадщині мислителів української діаспори. *Наука і техніка сьогодні*. 5(33). 621-630. [https://doi.org/10.52058/2786-6025-2024-5\(33\)-621-630](https://doi.org/10.52058/2786-6025-2024-5(33)-621-630)
https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/741293/1/%D0%9D%D0%B0%D1%83%D0%BA%D0%B0-%D1%96-%D1%82%D0%B5%D1%85%D0%BD%D1%96%D0%BA%D0%B0-5_33_-621-630%20%D0%A1%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%8F%20%D0%97%D0%B0%D0%B3%D0%BE%D1%80%D0%BE%D0%B4%D0%BD%D1%8C%D0%BE%D1%97%20%D0%90.%D0%90..pdf
2. Лісовець О. В. (2022). Національно-патріотичне виховання з основами народознавства: навчальний посібник для здобувачів вищої освіти за спеціальність 012 Дошкільна освіта. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя. 111 с.
3. Про затвердження професійного стандарту «Вихователь закладу дошкільної освіти». (2021). Наказ Міністерства економіки України № 755-21 від 19 жовт. 2021 р. <https://mon.gov.ua>
4. Про схвалення Стратегії утвердження української національної та громадянської ідентичності на період до 2030 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2023–2025 роках. (2023). Постанова Кабінету міністрів України від 15 грудня 2023 р. № 1322. <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-skhvalenniastrategii-utverdzhennia-ukrainskoi-na-a1322>
5. Чижевський Д. Нариси з історії філософії на Україні. Київ : Вид-во Орій при УКСП Кобза, 1992. 230 с.
6. Шевченко, С. (2024). Пріоритети сучасної освіти як предмет філософсько-освітньої рефлексії. *Наука і техніка сьогодні*. №5(33). 987-996. [https://doi.org/10.52058/2786-6025-2024-5\(33\)](https://doi.org/10.52058/2786-6025-2024-5(33))
<http://perspectives.pp.ua/index.php/nts/issue/archive>